

Немачки планови за уништење Југославије у Другом светском рату

Потпуковник *Гојко Вујичић*

Покушај нацистичке Немачке да уништи Југославију у Другом светском рату, има своју предисторију у немачким интересима ка европском југоистоку, Балкану и српским просторима, као и агресивним намерама према Краљевини Југославији као делу глобалних ратних циљева Немачке. На решеност Немачке да уништи југословенску државу значајно је утицао и став према Србима. После пораза у Првом светском рату, мржња према српском народу кулминирала је израженом жељом за осветом и уништењем „вечитих опозиционара и завереника“, како је наглашавао и сам немачки вођа Адолф Хитлер.

У Другом светском рату Трећи рајх је разбио територију Краљевине Југославије, поразио њену војску, а затим „великодушно и по својој правној теорији“ извршио акт дебелиације и омогућио формирање фантомске „Независне Државе Хрватске“. Уз немачко непосредно учешће, а посебно у „НДХ“, изведен је у току Другог светског рата у Југославији масован злочин и злочин геноцида. Само на територији „НДХ“ усташке власти су у логору Јасеновац и другим бројним стратиштима убиле више од милион Срба, Јевреја и Цигана. Немачки интереси, жеље и циљеви трајали су на југословенском простору све време рата.

Од седамдесетих година 19. века, поред Аустрије, исток и југоисток Европе били су све више у интересној сфери немачког царства. Иако је у повременим изјавама наглашавано да се треба држати што даље од Балкана и да он за Немачку има другоразредан значај, она се баш према тим просторима све чешће дипломатски, политички и привредно ангажовала да би у Првом светском рату њене трупе постале агресор и одлучан чинилац у покушајима прекрајања политичке карте Балканског полуострва. Такву оријентацију Немачка је задржала и после пораза у Првом светском рату. Од потписивања акта о капитулацији, нарочито после Хитлеровог доласка на власт 1933. године, за њу је југоисток Европе, посебно Југославија, имао повећан стратегијски значај. Због тога је немачка влада прихватила 4. октобра 1933. концепцију директора Министарства привреде др Посеа о знатно агресивнијем привредном наступу према земљама југоисточне Европе, које су биле веома важне

за развој немачке привреде, посебно за њену војну индустрију. Остварење немачких стратегијских интереса, претпостављало је чврсто везивање тих држава за Трећи рајх, а то је подразумевало постепено политичко ограничавање, односно укидање њиховог суверенитета.

Остварење континуитета ратних циљева

Могућност да се у пракси „без проблема“ остваре стратегијски интереси исказана је кроз успостављање (теоријско) тзв. новог поретка, чији је најжешћи заговорник била управо Немачка, а који је био израз настојања и неколико других, економски снажних држава у којима је успостављен фашистички, односно милитаристички систем владавине, који припада историји тоталитарних појава. У спољнополитичком животу, пре свега Немачке, „нови поредак“ је значио спровођење својеврсног програма о коренитој промени постојеће политичке карте света и постојећих међународних односа, којима је био обухваћен и европски Југоисток. Смернице о интересима немачког империјализма на југоистоку Европе, ради освајања новог „животног простора“, налазиле су се и у књизи Адолфа Хитлера *Мајн Кампф*. Ту је недвосмислено потврђен континуитет ратних циљева Немачке у Првом и Другом светском рату. Наиме, Хитлер је на основу анализа пораза Немачке 1914–1918, усвојио нову стратегијску замисао о интересима Немачке и њеној победи у будућем рату. По доласку на власт, његово политичко опредељење о карактеру спољне политике постало је основно обележје немачких агресивних намера, нарочито када је програм Националсоцијалистичке странке у Немачкој поистовећен с интересима немачке државе. Агресивне намере нацистичке Немачке према Краљевини Југославији, према томе само су део њених глобалних ратних циљева. Први и најважнији циљ било је уништење система успостављеног мировним уговорима после Првог светског рата. У оквиру тога, Краљевина Југославија била је, према немачком схватању, „версајска“, вештачка творевина у којој је доминирао француски утицај који јој је обезбедио снажно упориште и могућност непосредног утицаја на Балкану.

Због својих привредних интереса, немачка држава је извршила продор на југословенски привредни простор,¹ а своје агресивне намере према Краљевини Југославији формулисала је у тзв. Хосбаховом документу, 5. новембра 1937. године.²

Од дана стварања, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца је имала бројне противнике, и то и међу пораженим државама, и међу победни-

¹ Из до сада објављених извора, првенствено из архиве немачке државе, како је утврђено и на суђењу немачким ратним злочинцима у Нирибергу, пред међународним војним судом 1945. године.

² *Nasy Konspiracy Aggression*, том III, стр. 295, број 386PS; Видети: Рајмон Картје, *Ратне тајне откривене на суђењу у Нирибергу*, Међународни проблеми, Београд, 1951, стр. 47; Документ (план) носи назив по пуковнику Хосбаху генералштабном официру, једном од најзначајнијих у новом немачком генералштабу, шефу централног одељења, записничара на седницама на којима се расправљало о ратним плановима хитлероваца и освајању источног простора.

цама у Првом светском рату. Тако је, на пример, италијанска влада усвојила „Бадолов план“ о томе како да се Југославија разбије изнутра и пре него што буде призната. Истовремено, главни циљ деловања Коминтерне на Балкану било је управо растурање Југославије, а један од твораца таквог плана био је Палмиро Тољати.³ Исти циљ је имала и Римокатоличка црква, па су променом „версајског“ у „нови поредак“ подстакнуте комбинације за разбијање Југославије.⁴

На решеност Немачке да уништи југословенску државу – значајно је утицао став према Србима. „Срби су по навици опозиционери и нечисти завереници“, наглашавао је Хитлер.⁵ Према томе, ако је разлог других земаља био најчешће пуки политички интерес, код вођства Трећег рајха то је била и мржња према народу који нису успели да победе у Првом светском рату, у којем су немачки војници певали корачницу „Serbien muss Sterbien“ (Србија мора да умре)⁶. Такав став је садржан и у петој глави *Мајн Кампф* у којој Хитлер пише како је 28. јуна 1914. доживео вест да је Гаврило Принцип убио Фрању Фердинанда у Сарајеву: „... Борба за слободу је отпочела, већа него икада што је свет могао да види; јер, када је неумољива судбина кренула својим током, најшире масе су схватиле коначно да овде није само у питању судбина Србије и Аустрије, него питање постојања или непостојања немачке нације“.⁷ Хитлер је одао посебно признање председнику општине у Бечу др Карлу Лугеру, чији су хришћански социјалисти у аустријском парламенту, нарочито на десници, били најближи сарадници надвојводе Фрање Фердинанда и његове ратне струје у Аустрији, која је проповедала рат против Србије. Осим тога, неки најближи Лугерови сарадници заговарали су и геноцид против Срба и Јевреја, што је прихватио и сам Фердинанд.⁸ У коалицији са хрватским екстремистима из Загреба, изведене су на почетку Првог светског рата прве геноцидне радње против Срба у Босни и Херцеговини, Хрватској и Славонији, па се Хитлер још у младости напојио расистичким идејама. У Другом светском рату настојао је да своје замисли оствари свуда по Европи, чистећи европски простор, пре свега, од Словена, Јевреја и Цигана. Смисао такве идеологије био је обезбеђење животног простора, као ратног циља, за стварање „велике Немачке“: цела југоисточна Европа од границе Турске природно је залеђе Немачке. Циљ немачке владе је да оствари контролу над југоисточном Европом и ништа је у томе не може спречити“.⁹ Истовремено с таквом нескривеном експанзионистич-

³ Владимир Дедијер, *Интересне сфере*, „Просвета“, Београд, 1980, стр. 147–159 и 182–183.

⁴ В. Дедијер, исто, стр. 159–170.

⁵ Архив Војноисторијског института (даље АВИИ), *Немачка архива*, (Н.А.), кутија (к.) 1, фасцикла (ф.) и (док. 10).

⁶ Дословно преведено: „Србија мора да умрије“, али је управо тако певано због римовања корачнице (*МАЈН КАМФ Адолфа Хитлера данас*, I том, други део – *ОБРАЧУН*, преводилац-приређивач и коментатор Радомир Смиљанић, „Просвета“, Пожаревац, 1990, стр. 216).

⁷ Адолф Хитлер, исто, стр. 209–212.

⁸ Владимир Дедијер, *Сарајево 1914*, стр. 176 и 339–344.

⁹ Рекао је фон Папен, специјални изасланик вође Трећег рајха А. Хитлера, у

ком политиком Немачка је снажним дипломатским и пропагандним деловањем стварала, преко немачке националне машине, сецесионистичких снага и идеолошких истомишљеника, ослонац и у самој Југославији.¹⁰

У децембру 1938. генерал Франц Халдер, начелник немачког штаба копнене војске, у разговору с америчким конзулом у Берлину Рејмондом Гајстом, изјавио је да је програм нацистичке експанзије на Исток „неизменљиво фиксиран и јасан“ и да, поред осталог, укључује и „територијалну експанзију у Југославији“¹¹. Отуда се намеће питање да ли је немачки експанзионизам нашао упориште и у Минхенском споразуму, којим је, према неким тумачењима, Хитлеру омогућено да отпочне поход против истока, па и против Краљевине Југославије.¹² То значи да су, због сопствених интереса друге државе индиректно утицале на програмирање немачких циљева, посебно према опстанку југословенске државе, и да су, у оквиру тога, подржале њене интересе на југоистоку Европе.¹³ Дипломатски притисци на Југославију су се повећавали, при чему су Немачка и њени интереси доминирали, па је Рибентроп, 25. априла 1939, упутио захтев Југославији да приђе Антикоминтерна пакту, а Хитлер је вршио стални притисак на кнеза Павла и инсистирао на томе да Југославија своју политику позитивно одреди према силама Осовине, посебно да је усклади с политиком Немачке. У немачкој спољној политици наглашавано је да је „Немачкој потребна јака Југославија“, али је истовремено, изражавана „озбиљна забринутост“ због спољнополитичког положаја Југославије и мноштва елемената који је дестабилизују и чине непоузданим партнером (албанске банде, бугарско-македонска акција, италијански утицај итд.).¹⁴

На нестабилност југословенске државе утицао је и споразум Цветковић–Мачек, којим је, наводно, решено „само ХРВАТСКО ПИТАЊЕ“¹⁵, а затим и снажна антијугословенска активност усташа,¹⁶ о чему

аустријској престоници, још 1934. године, посланику САД у Бечу, Г.С. Месершмиту. Видети: *Der Prozess gegen die Hauptkriegsverbrecher vor dem Internationalen Militär-gerichtshof, Nurnberg*, Band XXVIII, 1760–OS, с. 272.

¹⁰ *Априлски рат 1941*, Зборник докумената, књига 1, Војноисторијски институт, Београд, 1969, стр. 32, 133–136, 151 и 176–179.

¹¹ Нирнбершка документа Band XXVIII, PS–1759, с. 238–239.

¹² В.К. Волков, *Минхенски споразум и балканске земље*, „Нова књига“, Београд, 1987 (упоредити: Владимир Дедијер, *Интересне сфере*, „Просвета“, Београд, 1980, стр. 161).

¹³ Поред поступака којима је требало ослабити Краљевину Југославију, било је и покушаја недвосмислено наклоњених Југославији. Резолуција извршног одбора Народне одбране – унитаристичке организације на чијем је челу био каснији командант и војвода Илија Бирчанин, а чији су врхови били повезани с Британцима, одбацивала је сваки облик „лабављења“ Југославије. Територијалну целину и јединство Југославије сматрала је „аманетом“ краља Александра.

¹⁴ *Априлски рат*, књ. 1, стр. 187, 271, 299 и 598.

¹⁵ Шире о томе видети: *Југославија 1918–1988*, тематски зборник докумената аутора Бранка Петрановића и Момчила Зечевића, друго измењено и допуњено издање, „Рад“, Београд, 1988, стр. 422–432.

¹⁶ Видети изводе из тајне и најстроже поверљиве окружнице коју је вођство хрватског народног покрета упутило организацијама 28. августа 1939 (Љубо Бобан, *Споразум Цветковић–Мачек*, Београд, 1965, стр. 421–424).

сведочи и извештај немачког повереника од 25. новембра 1939. да је унутрашња ситуација у Краљевини Југославији „уопште тешка“ а њена „будућност мутна и неизвесна“.¹⁷ Ситуација није била боља ни годину дана касније. Немачки амбасадор у Италији, Улрих фон Хасел је уочио нехомогеност Цветковићеве владе, све већу кризу српско-хрватских односа, незадовољство „генералске клике“ итд. У својим запажањима је нагласио да на „Мачековој страни не постоји чврста и искрена везаност за југословенску државу“, те да би се Хрвати радије везали за судбину Немачке, као Словачка, него за Италију. Истовремено, недоследност југословенске политике проузрокована је и њеним унутрашњим слабостима, па је све мање личила на „прокламовану неутралност“ те државе.

На смишљену „негацију“ Краљевине Југославије као версајске творевине указује и садржај тајних докумената француског генералштаба, у којима се откривају, с „беспримерном једносмисленошћу“, планови Енглеске и Француске о проширењу рата, и то баш на мале европске народе. Њихова је намера, забележено је у документима, била да Немачку савладају на два начина: *прво*, пресецањем експлоатације шведских налазишта гвоздене руде, румунских петролејских извора, као и нафтних поља у Бакуу и Батуму, и *друго*, увлачењем скандинавских земаља у рат против Немачке. Приликом таквог планирања веровало се да се против Немачке обезбеђује најмање 10 дивизија, а увлачењем у рат Румуније, Турске, Грчке и Југославије на страну савезница створили би се предуслови да се мобилише још 100 дивизија.

Приступање Тројном пакту

На погоршање међународног положаја Краљевине Југославије утицао је и неуспех италијанске агресије на Грчку октобра 1940. године. Неповољан ток ратних операција имао је негативне последице за Италију али и за Немачку.¹⁸ Зато је Немачка, да би побољшала стање на грчко-италијанском фронту, према процени југословенских кругова пре или касније, морала да још оштрије постави питање општег положаја целог Балкана. На такав закључак упућују извештаји немачког посланика фон Херена¹⁹ из Београда, који је, још у току операција, 2. новембра 1940. јавио немачкој влади у Берлину да одређени кругови у Југославији страхују да пасивно држање Југославије према италијанско-

¹⁷ *Априлски рат 1941*, књ. 1, д. 139, на стр. 466–469.

¹⁸ После неуспешних операција Мусолинијевих трупа у Албанији Хитлер је одлучио да покори Грчку. На основу његове директиве бр. 20 од 13. децембра 1940. (шифра „Марита“), отпочело је груписање немачких снага у јужној Румунији за интервенцију против Грчке (12. армија под командом фелдмаршала Вилхелма Листа). Транспортивање немачких снага настављено је током јануара и фебруара, а почетком марта 1941. оне су ушле у Бугарску (*Априлски рат 1941*, књ. 2, Војноисторијски институт, Београд 1987, стр. 20; Рафаел Брчић, *Окупациони систем у Босни и Херцеговини 1941. године*, „Војноисторијски гласник“, бр. 1/1970, стр. 33).

¹⁹ Посланик Немачке у Краљевини Југославији од 1939. до априла 1941.

-грчком рату може довести до жртвовања њених животно важних интереса на простору „Јужне Србије“. Таква страховања чула су се, јављао је изасланик, пре свега у војним круговима, који су заступали мишљење да Југославија мора, ако већ не може да спречи италијанску агресију на Грчку и њену експанзију ка Солуну, приступом блоку Осовине да осигура свој територијални интегритет и уз то, можда, и оствари излаз на Егејско море.²⁰ Зато је и Хитлер, у већ опробаном маниру смишљених обмана, понављао да је Солун у југословенским рукама, али тек ако Југославија приступи Тројном пакту. Према томе, недвосмислено је да је Немачка на све начине покушавала да за своје интересе придобије Југославију. О томе је расправљано, 6. марта 1941, на другој седници Крунског савета на којој је кнез Павле рекао да Хитлеров захтев према Југославији има „карактер ултиматума“.²¹

Изложен жестоком притиску и без очекиване британске помоћи, Крунски савет је 20. марта 1941. године одлучио да Југославија приступи Тројном пакту. Након тога, Драгиша Цветковић и А. Цинцар-Марковић потписали су 25. марта 1941, у бечком дворцу Белведере, Протокол Тројног пакта, и тиме званично потврдили приступање Југославије силама Осовине.²² Уз Протокол су постојале „тајне ноте“, у којима су јој „гарантовани“ територијални интегритет и суверенитет, одустајање од захтева Југославији да дозволи пролаз или превозење трупа преко њене територије, одустајање од захтева да Југославија пружи Осовини војну помоћ и, посебно, о обећању да Солун припадне Југославији.²³ Приступ Југославије Тројном пакту оценио је и Хитлер: „... онај ко је приступио новој комбинацији још у време њеног настајања, стиче право на касније остварење својих жеља“.²⁴

Међутим, у ноћи 27. марта 1941. изведен је државни удар, срушена је влада Драгише Цветковића, одстрањено је Намесништво, на власт је доведен краљ Петар II, а кнез Павле испраћен је „без икаквих почаста“ преко југословенско-грчке границе. Без обзира на све окол-

²⁰ Питање Солуна постало је за Југословене нарочито актуелно после италијанског напада на Грчку, јер је Југославија имала слободну зону у солунском пристаништу. Тим нападом доведено је у питање коришћење те зоне у будућности, што је озбиљно угрожавало излаз Југославије на Егејско море. Владе Немачке и Италије, знајући колики значај Југославија придаје Солуну, почеле су да врше притисак на југословенску владу, условљавајући решење тог питања политичким и другим концесијама. Питање Солуна постало је актуелно нарочито у вези с комбинацијама око приступања Југославије Тројном пакту што се може уочити у више докумената зборника *Априлски рат 1941*, књ. 2 (нпр. док 27, 563, 55, 89 и др.). О проблему Солуна видети: *Априлски рат*, књ. 1, д. 287, 293, 294, 296, 304 и 307, такође Јакоб Хоптнер, *Југославија у кризи 1934–1941*, Ријека, 1973 (превод са енглеског), стр. 256–166 и 282–338.

²¹ Велимир Терзић, *Слом Краљевине Југославије 1941*, „Народна књига“ – Београд, „Партизанска књига“ – Љубљана, „Побједа“ – Титоград, 1980, књ. 1, стр. 371 (шире о састанку у Бергхофу видети у *Југославија 1918–1988*).

²² АВИИ, НА, микротека, Бон–4, с. 194–5; *Априлски рат*, књ. 2, стр. 308, д. 108 (протокол о приступу Тројном пакту „нудио је наду да Југославија још постоји!“).

²³ АВИИ, Архив бивше Војске Југославије (даље АВВЈ), к. 2, ф. 1, д. 5, 6, 7, 8, 9, 10 и 18.

²⁴ *Југославија 1918–1988*.

ности везане за мартовске догађаје као и на њихово различито тумачење, неспорна је чињеница да је Југославија већ самим чином обарања владе Цветковић–Мачек неповратно стала на страну земаља које су се већ бориле против нацистичке Немачке и фашистичке Италије. Ти догађаји су означили преокрет у односу према Југославији и отворен позив Немачке и њених савезника на рат против Југославије. Истовремено, профашистичке снаге у Југославији и њени спољни непријатељи настојали су да мартовским догађајима дају другачији смисао, свесно превиђајући при томе њихово антифашистичко, патриотско и, посебно, антинемачко расположење српског и црногорског народа. Несумњиво, такво њихово опредељење поклапало се с интересима Велике Британије и других антифашистичких снага у Југославији, за које је нацифашизам био заједнички непријатељ. Но, такво опредељење исказано је према ратној политици и циљевима Немачке, али се морају узимати у обзир себични интереси које је Велика Британија лукавом дипломатијом настојала да заштити. Таква ускогрудост и једностраност у заступању сопствених интереса испољила се и кроз односе са Совјетским Савезом, који је, опет, односе уређивао према свом интересу и покушавао да немачку агресију усмери на Балкан и избегне немачки поход на исток“... У Југославији војни пуч против Тројног пакта, нарочито уперен против Немачке... У Загребу нема демонстрација против Немачке, али зато у Београду..., Цетињу и Подгорици, Крагујевцу, Крушевцу, Нишу и другим градовима организоване су масовне демонстрације које су указивале на карактер и национални профил њихових учесника.“²⁵ Због тако промењене ситуације на Балкану и у Југославији Рузвелт је подржао Британију, инсистирајући да она и даље бодри Југославију да издржи све већи немачки притисак, јер „... САД гледају на будућност, а не на садашњост, али у исто време потпуно признају битне и тешке проблеме пред којима стоји југословенска влада...“²⁶

Само четири дана после обарања владе Цветковић–Мачек, 31. марта 1941, у Загребу су се састали посланици и заступници власти Бановине Хрватске и донели Резолуцију (позната као Меморандум петорице), чија прва тачка гласи: „Југославија је престала да постоји“. Дакле, поред снажних спољних притисака и, због тога, неодлучне политике владе Краљевине Југославије, Југославија је била оптерећена снажним сецесионистичким покретима. Јоахим фон Рибентроп је истога дана упутио радио-телеграм, у којем је одвраћао Мачека и све остале хрватске вође да у ма којем облику сарађују с тадашњом београдском владом.²⁷ Тиме је Немачка, „оверила“ Меморандум петорице, односно уништење Југославије као државе.

²⁵ *Ратни дневник Врховне команде Вермахта*, стр. 369 од 28. марта 1941, и *Исповест и сведочанства*, „Новости“ од 23, 24, 25. и 27. марта 1991. године.

²⁶ АВИИ, пописник 16, к. 8, ф. 1, рег. бр. 2/1–125; Монтгомери Хајд, *Тихи Канађанин*, „Рад“, Београд, 1963, стр. 59–60. У Рузвелтовој поруци од 18. марта 1941, поново се говорило о сутрашњици и истицало се да ће свака земља, која се покорно преда без отпора уживати мање наклоности у свету него земља која пружи отпор, макар тај отпор трајао свега неколико недеља“.

²⁷ *Југославија 1918–1988*, стр. 450–451.

Неодлучност југословенске владе завршена је пучем и стварањем нове владе, након чега је уследило немачко муњевито реаговање и Хитлерова одлука да *уништи Југославију* „војнички и као државу“. Брзина којом је нацистичка Немачка реаговала на пуч у Југославији показује, у ствари, да је то прижељкивана освета за пораз немачке војске у Србији у току Првог светског рата, при чему је Хитлеров бесуперен, пре свега, према Србији. Немачка војна сила требало је да разбијањем државе и уништењем њене војске „укине“ све југословенске државне уговоре о миру, сарадњи, ненападању, пријатељству итд.²⁸

Мартовски догађаји у Југославији, односно српско и црногорско не нацифашизму, били су веома значајни јер је Немачка била на врхунцу војне и политичке моћи па су у свету одјекнули као велико охрабрење и буђење вере у могућност отпора нацифашизму. За Берлин, међутим, то је била нова, неочекивана ситуација, која је значила застанак у немачком „*Drang nach Osten*“, али и ужа варијанта те немачке доктрине „*Drang nach Sudosten*“ добила је за Трећи рајх нови, неочекивани обрт, тим више што је Немачка желела да тај простор остане потпуно миран.²⁹ Но и након свих тих догађаја у Југославији Немачкој је и даље било стало до Балкана, али је после тога рачунала да ће неке балканске земље бити лак ратни залог. Гдину дана раније, док је на западу Европе рат још увек трајао, Немачкој је одговарало да балканске државе остану неутралне и још више – да јој буду политички наклоњене и да је снабдевају стратегијским сировинама и животним намирницама.

„Операција 25“

Наведени догађаји изазвали су промену ситуације, а глобални стратегијски захтеви условили су измене у спровођењу ранијег дугорочног плана. Уплив немачког капитала, који је довео до економског потчињавања, фолксдојчери, стварање „пете колоне“, као и обавештајна делатност у припреми агресије, посебно подгревање међунационалних сукоба у Југославији – били су чиниоци који су условили априлску катастрофу Војске Краљевине Југославије и насилни распад не само државе него и дубоке промене на југословенској државној

²⁸ В. Дедијер, исто, стр. 153 (Вилсонових 14 тачака); *Априлски рат*, књ. 2, стр. 44; *Руско-југословенски пакт о пријатељству... Априлски рат*, књ. 2, стр. 463, д. 152. Али, у дневнику Врховне команде Вермахта стоји „... у Русији незнатно реаговање на наше наступање...“ (*Дневник Врховне команде Вермахта* – извештај од 7. априла 1941, стр. 367). Управо тај традиционални значај Русије био је много већи од њене војне и материјалне улоге у југословенским збивањима (Веселин Ђуретић, *Савезници и југословенска ратна драма*. Балканолошки институт САНУ, Београд, 1985, стр. 251).

²⁹ Видети службену изјаву владе немачког рајха од 6. априла 1941. у вези с нападом на Југославију. (Објављено у књизи *Der Prozess gegen die Hauptkriegsverbrecher des Internationalen Militar-gerichtschof*, Band XLI, Nurnberg, 1949, с. 147–7). Упоредити и са Хитлеровим прогласом немачком народу од 6. априла 1941, у којем је на основу бројних фалсификованих чињеница (на пример, о фолксдојчерима), обавестио о ратном стању са Краљевином Југославијом (*Југославија 1918–1988*), стр. 466–467.

територији. Хитлерове „смернице“ су одражавале осветнички излив и србофобију у тоталитарној примени „нацрта болесног ревизионизма“, у духу идеја „животног простора“, теорије о „крви и тлу“ и примату „више нације“ и „чисте расе“. С нацифашистичком окупацијом као последицом априлског пораза, отворено је „питање Југославије“, јер се није радило о класичној окупацији као пролазном стању, него о покушају њеног потпуног уништења. Наиме, после државног удара у Југославији Хитлер је, 27. марта 1941, наредио да се извођењем „Операције 25“ *Југославија уништи* (подвукао В.Г.), а да се, због тога, операција „Барбароса“ помери за четири недеље.³⁰ Истог дана, начелник Оперативног одељења Халдер проучио је Хитлерову одлуку у вези с одгађањем те операције и наређење о извођењу операције против Југославије.³¹ Након тога, Хитлерова одлука да се Југославија „уништи као држава“ операционализована је наређењима Оперативног штаба Врховне команде Вермахта. У тим документима наглашено је да ће Управа за војну привреду и наоружање Врховне команде Вермахта упутити армијама штабове за везу и техничке јединице које ће обезбедити рад важнијих војнопривредних објеката.³² Истовремено, Оперативни штаб Врховне команде Вермахта, на састанку 31. марта 1941, планирао је да се окупација Југославије изведе са што је могуће мањим бројем јединица, односно да је за окупацију Грчке и Југославије, пошто ће Хрватска постати самостална држава, а Македонија припасти Бугарској, довољно само шест дивизија. Према том плану команде немачких јединица су планирале да концентрацијом снага остваре задатке на тежишним правцима, а да велика подручја у војном погледу осигурају савезници.³³ У току непосредних припрема за напад на Краљевину Југославију, Врховна команда Вермахта је 3. априла 1941. предложила да се у Југославији уведе војна управа, али само за територију „старе Србије“³⁴. Већ у току дана издата су прва наређења за формирање окупаторових органа власти, па је Одељење за ратну управу Команде позадине копнене војске наредило Команди 13. војног округа у Нирнбергу да формира руководећи тим, ранга штаба корпуса, који ће обезбедити функционисање војне управе на немачком окупационом подручју у Југославији. Руководећи кадар за организацију окупаторске власти, односно за војну управу, у Југославији обезбеђен је премештањем веома образованих појединаца који су већ стекли искуства у организовању органа власти у окупираној Француској. Осим тога,

³⁰ *Априлски рат*, књ. 2, стр. 342–350, д. 125 и 126; АВИИ, НА, к. 1, пер. бр. 3/1–II.

³¹ *Akten zur deutschen Auswärtigen Politik* (даље: АДАП серија Д 1937–1945, Band XII 1, док 217, стр. 308), Franz Halder *Kriegstagebuch* (даље КТВ), Band. II, 27. 3. 1941, стр. 331.

³² Oberkommando der Wehrmacht (даље ОКВ), Wehrmachtsfuhrungsstab/Landesverteidigung (даље WFSt/Abt L) IV Qu), Nr. 44380/41, Kdos. – Chefs vom 29. 3. 1941. – AVII, Na, K. 1, бр. 6/2, Besondere Anordnungen Zur Weisung Nr. 25. (Unver nehmen Funfundzwanzig).

³³ ОКВ КТВ. Бд, 1, Ти. Б, 31.3. 1941, стр. 271.

³⁴ Anl. 2 zu ОКВ/WFSt/abt.L (KV Qu), Nr. 44434/41 vom 3.4. 1941, у АДАП, том XII 2, док. 291, стр. 404.

део снага, установа и кадра извучен је из састава снага које су се припремале за рат против Совјетског Савеза.³⁵

Дан после почетка Априлског рата, 7. априла 1941, немачка команда копнене војске разматрала је питање непосредног увођења војне управе у Југославији. Међутим, развој ситуације наметнуо је раскорак између плана и стварних могућности, па је она већ 13. априла 1941. наредила да се, због недовољних снага, задаци команданта позадине армије ограниче само „на заштиту немачких војних интереса“³⁶, а да се на делу југословенске државне територије, уз помоћ хрватских сецесионистичких снага и хрватских политичких странака, успостави немачком вољом „Независна Држава Хрватска“.³⁷ То је био велики разлог што је Врховна команда Вермахта одлучила да у „Независној Држави Хрватској“ не стационира своје јаче оперативне јединице, већ да осигурање тог подручја, као своју интересну сферу, „мало по мало“ препусти хрватској оружаном сили, чије је формирање започето знатно пре избијања Априлског рата. Осим тога, Немачка је одлучила да под контролом и даље задржи територију „НДХ“, и поред тога што се у својој политици према Југославији безрезервно ослањала на Хрвате, због тога што је и фашистичка Италија имала нескривене аспирације према Хрватској. Остварење такве немачке политике уследило је само два дана после проглашења „НДХ“ па је на захтев Команде немачке 2. армије, 12. априла 1941, добијено од Главног стана Фирера обавештење да је одобрено формирање „хрватске легије“ за „самозаштиту од Срба“ и за одржавање „мира и реда“ у новоствореној држави на тлу Југославије. На основу тога, већ сутрадан је командант 2. армије наредио да се у „НДХ“ формирају хрватске заштитне јединице.³⁸ Истог дана, Хитлер је у „Директиви бр. 27“ прецизирао да се у другим деловима Југославије наставе операције ради потпуног уништења југословенских снага и успостављања система власти. У вези с тим, Команда копнене војске имала је задатак да припреми јединице за окупацију „старе Србије“ и Баната, с тим да се најхитније осигурају подручја између Мораве и Дунава, односно места која су веома богата рудом злата, сребра, олова и бакра. Истом директивом наређено је да ће се по завршетку операција у Југославији и Грчкој највећи део јединица извући ради ангажовања на другим фронтovima (у Грчкој је планирано да остану једна или две, а у Србији две или три дивизије). Истовремено,

³⁵ Umbreit Hans, *Der Militärbefehlshaber in Frankreich 1940–1944 = Wehrwissenschaftliche Forschungen*, Abt. Militärgeschichtliche Studien, Bd 7, Boppard 1968 – Војнонаучна истраживања, Одељење за војноисторијске студије, том 7, Бопарт 1968, стр. 42–46, 190–192 и прилог бр. 5.

³⁶ Generalstab des Heeres/GenStdH (Gen Wu/Abt K Kerw, Nr. B. 68/41 vom 13. 4. 1941.

³⁷ Вјесник војних наредаба и заповједи за цјелокупну оружану снагу Хрватске државе бр. 1; Априлски рат, књ. 2, стр. 553, д. 192; АВИИ, к. 80, бр. рег. 3/2 и Walter Hagen (Villi Hotl), *Geheime front* – поглавље Југославија – Борба двају братских народа, 27.

³⁸ Armeeoberkommando (OK) 2, I C/AO, Anl, Bd. 2 z XTB vom 9.4. – 15.4; КТВ, АОК 2, 13. 4. 1941.

планирано је да се формира војна управа под командом копнене војске, затим Управним штабом и Командним штабом за војне послове. Команданту окупационих снага, односно његовом штабу, стављен је на располагање „штаб за везу Југ“, чије је формирање отпочето 9, а завршено 14. априла 1941. године.³⁹ Дан касније, 15. априла 1941, „штаб за везу Југ“ обавестио је Команду копнене војске да је спреман за употребу, а већ 17. априла, под називом Штаб команданта окупационих снага у Србији, добио је наређење да крене за Београд.⁴⁰

Војна управа у Србији

Немачка команда копнене војске да би убрзала формирање војне управе у окупираној Србији, пре свега због војнопривредног интереса, наредила је 13. априла 1941. команданту позадине 2. армије, генерал-потпуковнику Шмит Логану да са својим управним штабом и придодатим фелдкомандантурама и ортскокомандантурама успостави војну управу, да је у потпуности оспособи и, након тога, преда команданту окупационих снага Србије.⁴¹ Генералштаб немачке Команде копнене војске наредио је Команди 2. армије да у свом даљем раду, посебно у процени и разматрању укупне ситуације, треба да полази од следећих ставова: да је Хрватска независна држава и да према предвиђању на њеној територији неће бити потребно да се стационирају знатније немачке трупе; да ће Босна, Херцеговина и Црна Гора бити предате Италијанима, па да ће се у тим областима немачке трупе ангажовати само док се разоружа српска војска и док Италијани не буду у стању да преузму тај задатак; да ће у Србији и Банату, источно од Тисе, остати немачке јединице јачине три дивизије (4. брдска дивизија, 294. пешадијска дивизија и 60. (мот.) пешадијска дивизија).⁴²

Да би Немци успоставили потпуну контролу над окупираном Србијом у Београд је 14. априла 1941, премештен територијални центар немачке војне обавештајне и контраобавештајне службе Абвера. Његово седиште било је на Дедињу, а радио је под називом Штаб за везу Вермахта.⁴³ Командант генерал-пуковник Вајкс, с оперативним делом штаба 2. армије, стигао је у Београд 15. априла 1941, а сутрадан су у згради чехословачке амбасаде отпочели преговори о закључивању примирја с опуномоћеником Врховне команде југословенске војске генералом Калафатовићем, помоћником команданта Позадине Врховне

³⁹ Забелешка од 3. 4. 1941. од Wi Ru Amt/Stab Ia о разговору у WEST/Abt. L; Halder, KTB, Bd II, 7. 4. 1941, стр. 354, 114.1941, стр. 360, 13. 4. 1941, стр. 363; Наређење за формирање „Штаба за везу Југ“ у KTB des Commandieren den Generals und Befehlshabers in Serbien (MB Serbien) – Ратни дневник команданта корпуса и команданта у Србији – Командант окупационих снага у Србији (у даљем тексту KTB Serbien = Ратни дневник Србија), 9. 4. 1941.

⁴⁰ KTB Serbien, 9. 4. и 17. 4. 1941.; Halder, KTB, Bd. II 17. 4. 1941, стр. 370–1.

⁴¹ OKH/GenStdH/Gen Qu (Abt K Verw, Nr. b. 68/41. Наређењем OKH/Gen StdH (Gen Qu/Abt K Verw, Nr. b. 185/41 од 16. 4. 1941. (KTB Serbien, April, Anl. 5) одређена су места седишта фелд и ортскокомандантура.

⁴² АВИИ, САД–3, с. 67–8.

⁴³ Наређење команде 2. армије од 19. 4. 1941, Т–312, р. 1076/0001.

команде генералом Михаилом Бодијем и генералштабним потпуковником Радмилом Трајановићем. Генерал Вајкс им је предао унапред припремљени текст о безусловној капитулацији војске Краљевине Југославије. Следећег дана, у истој згради, нови опуномоћеници начелника Врховне команде Краљевине Југославије, Александар Цинцар-Марковић и генерал Радивоје Јанковић, потписали су „Одредбе о извршењу примирја између немачке и југословенске оружане силе“, према којима Југославија „има безусловно да капитулира“. Несумњиво, тај акт је, због укупних односа Немачке према Југославији, посебно због њене тесне повезаности с Хрватском, основни показатељ за спознају суштине немачке контроверзне политике не само према Балкану него и током међуратног и ратног периода. Јер, ако је „НДХ“ проглашена још 10. априла 1941, а нацистичка Немачка је званично признала 15. априла, може се поставити питање са којом је то онда она државом потписала „одредбе о извршењу примирја“, односно акт о безусловној капитулацији Војске Краљевине Југославије. Дакле, догађаји потврђују да је Немачка све време после Првог светског рата водила двојну политику према југоистоку Европе, посебно према Југославији. Наравно, снажном пропагандом успешно је прикривала своју експанзионистичку и агресивну политику, коју је од 1933. ослонила на расистичку теорију и изузетно јак војнички потенцијал.

Војску Краљевине Југославије поразио је удружени, бројно и технички знатно надмоћнији непријатељ. Њеном брзом поразу допринела је превазиђена ратна доктрина, недостатак модерног наоружања, субверзивне активности изнутра, бременитост националним нетрпељивостима и немогућност извршења мобилизације у неспрским крајевима. Суочена с непомирљивим и експанзионистичким интересима великих, Југославија се нашла у средишту светске, балканске и унутрашње кризе. У окружењу Немачке и њених савезница на геостратегијски веома значајном простору, без спољњег ослонаца и изгледа за обећану помоћ западних савезника и куповину совјетског оружја, неспремно је дочекала агресију. Разједињена изнутра, подвојена у спољнополитичкој оријентацији, оптерећена бројним интригама и снажном субверзивном делатношћу, млада, тек двадесет трогодишња југословенска држава, у чије је темеље српски народ уградио више од два милиона жртава и своју државност, није могла очекивати другачији ратни исход. Јер, подела њене територије назирала се знатно пре Априлског рата, па је капитулација њене војске био само последњи чин, који се, објективно, могао предвидети.

Подела Југославије

Планови о подели Југославије имају своју историју и модалитете. У оквиру тога постојале су реалне претензије, али и оне које су биле у сфери фантастике. Наиме, све суседне земље осим Грчке и Румуније, испољавале су територијалне претензије према Југославији. Ревизиони-

стички, према садржајима мировних уговора, и, због тога, и реваншистички настројени суседи испољавали су нетрпељивост према Југославији и годинама чекали прилику да остваре своје планове. Немачка, наводно није имала намеру да исправља своје границе на штету Југославије, али је после анексије Аустрије, она ипак постала њен северозападни сусед. Та околност јој је значајно олакшала да, кроз привреду, економски за себе веже Југославију, сматрајући је за свој допунски привредни простор и задовољавајући се експлоатацијом рудних богатстава и пољопривредних потенцијала.

После промене ситуације због мартовских догађаја у Југославији, али и због веома сложених односа са савезницима, Немачка, као најјачи члан сила Осовине, иницирала је деобу и уништење Југославије, и за то се упорно залагала. Хрватски усташки емигрантски покрет, који је био веома повезан с антијугословенским снагама у Италији, затим фашистичка Италија, која је често повлачила и политичке и војне потезе без претходног договора са Немачком, и реваншистички настројене Мађарска и Бугарска, чинили су сложеним односе везане за Југославију. Но, Немачка је имала доминантно место и није дозволила да ескалира борба с Италијом због непосредних интереса и престижа у Хрватској. За ту борбу је веома вешто користила Мађарску, која је испољавала одређене претензије према Хрватској, па је Општим смерницама за организацију управе на југословенској територији предвидела могућност да новоформирану и самосталну хрватску државу препусти утицају Мађарске.⁴⁴ Осим тога, нејединство у усташком покрету, у којем се већина залагала за ослонац на нацистичку Немачку, омогућило јој је да у „НДХ“ оствари снажан утицај, што је код италијанских фашиста изазвало велико и нескривено незадовољство. Међутим, пошто сарадња с Италијом није смела да буде доведена у питање, дошло је до корекције немачке нацистичке спољне политике према Хрватској. Зато се у новим „Смерницама за поделу Југославије“, објављеним 12. априла,⁴⁵ више није помињало везивање квислиншке Хрватске за Мађарску. Обе силе Осовине настојале су да што пре рашчисте проблеме, па је, на пример, 21. априла почела у Бечу рад конференција представника Немачке и Италије ради изналагања према својим интересима, најбољих решења о подели Краљевине Југославије и Грчке. Договорена је подела Краљевине Југославије на девет делова, што је било

⁴⁴ Adap, Serie D, Том XII, књ. 2, док. 291, стр. 404. У смерницама је, поред осталог, писало: „Хрватска ће вероватно постати држава под мађарским утицајем“.

⁴⁵ АВИИ, НАВ-Н-Т-77, Р-1295, сн. 799-801; Претходне привремене смернице откривале су одлучујућу улогу Немачке у деоби. Њима је било предвиђено да се Горењска, Доња Штајерска и словеначки део Корушке прикључе Трећем рајху, да Бачка, Барања и Прекомурје припадну Мађарској, да Банат, подручје рудника Бора са околином и Стара Србија (Rest-Serbien) потпадне под немачку војну управу, да се Македонија припоји Бугарској и да Хрватска постане независна држава. Политичко уобличавање Босне и Црне Горе препуштено је Италији, О генези тих привремених смерница видети у: В. Дедијер, исто, стр. 191-2; и Зборник, Том II, књ. 2, прилог бр. 14; АВИИ, На, к. I, рег. бр. 17/2.

срачунато на то да се југословенска држава уништи за сва времена и тако, веровало се, исправи „Версајска неправда“. У том процесу потврђена је доминантна улога Немачке у поновном прекрајању политичке карте Европе, а затим и у наметању политичког и економског уређења на освојеним територијама. У том контексту за Немачку је најтеже било да нађе решење за сателитску „НДХ“ која се нашла под ударима италијанских аспирација. Напокон, после вишедневних разговора и погађања немачких и италијанских представника, 24. априла 1941. постигнут је споразум углавном у духу Хитлерових жеља и препорука⁴⁶, према којем је, уз гарантовање немачких интереса „Независна Држава Хрватска“ формално препуштена интересима Италије.⁴⁷

На основу процеса планирања и усвајања одлуке о дефинитивном разбијању и подели територије Краљевине Југославије јасно је да су немачки војностратегијски и економски разлози били одлучујући за одређивање интересних сфера. Без обзира на могућност и разлике у тумачењима тог процеса, Немци су се руководили својим војним, политичким и економским интересима, а не и интересима својих савезника. Тако су се најважнији привредни региони на готово целој територији Краљевине Југославије нашли у немачкој окупационој зони или је због „интереса Осовине и заједничког вођења рата“ Немачкој била доступна њихова експлоатација. Вођство Трећег рајха настојало је да на неки начин задовољи „прохтеве“ својих „инфериорних пријатеља“, али тако да не угрози властите војне и привредне интересе. Та противуречност интереса између нацифашистичких сила око поделе интересних сфера у Југославији обележила је њихове укупне односе од почетка рата, па и у току његовог трајања. Одлуке Бечке конференције и, на основу њих, повлачење граничних линија остварили су се споро и тешко због бројних проблема и неспоразума, који су довели и до отворених спорова због поделе југословенског државног простора. Испоставило се да нико од учесника у Априлском рату против Југославије није био задовољан запоседнутим територијом, него су сви желели знатно више.

Дебелација државне територије Краљевине Југославије била је стратегијски потез Немачке ради превенције од сваког могућег отпора у новоствореној ситуацији на југоистоку Европе. Односно, предузете

⁴⁶ Сматра се да је на преговорима у Бечу одређена и демаркациона линија, тј. да су разграничена окупациона подручја између немачких и италијанских трупа. То није тачно, јер је Хитлер то разграничење извршио сам, једнострано, без учешћа Италијана. Он је демаркациону линију утврдио 24. априла, кад је Ђано већ био напустио Беч. Наиме, циркуларно наређење о тој Хитлеровој одлуци стигло је у ноћи 24. априла преко Министарства спољних послова на немачку Врховну команду (OKW) и немачког генерала за везу код италијанске врховне команде, Видети L. Hory – M. Broczat, *Der Kroatische Ustasch Staat*, Stuttgart, 1964, стр. 65. У напомени бр. 169 каже се: „Eine Rudver – fungung uber die Entscheidung und den deutschen General bei Oberkommando der Italienischen Wermacht (Politisches Archiv in Auwartigen Amt. Buro des Staatssekretars skr. PA-AA, BsS, Jugoslawien, Band 3).

⁴⁷ ADAP, D, XII/2, бр. 378, стр. 496–499; бр. 385, стр. 505–509; бр. 394, стр. 520–521; бр. 398, стр. 524–526.

мере биле су у функцији припремања нацистичког похода на Исток, тј. на Совјетски Савез. У подели југословенске територије активно су учествовале суседне земље које су или активно учествовале у априлској агресији, или су као савезнице Немачкој уступиле своје територије за концентрацију снага. Такав однос и координација укупне делатности значајна је компонента укупних односа влада тих балканских земаља и владе Трећег рајха. Према томе, после окупације Југославије, која је била резултат краткотрајног рата, у којем је Војска Краљевине Југославије била приморана да капитулира, уследио је процес успостављања окупаторске власти, а затим упоредо са њим, и процес поделе југословенске територије. У захтевима су предњачиле Немачка и Италија, али и Бугарска и Мађарска, које су непосредно учествовале у Априлском рату и тражиле територијално задовољење због пораза у Првом светском рату. Настало стање санкционирано је бројним актима које су усвојиле чланице Осовине и њихове савезнице, чиме су поништиле затечену законску административну територијалну поделу и, супротно одредбама међународног права, на запоседнутим територијама успоставиле своје органе власти, што је међународноправни злочин. Тиме су, практично, остварени циљеви агресије и субјугације Југославије анексијом или окупацијом њених појединих делова.⁴⁸ Међутим, жеље и интереси свих учесника у агресији против Југославије нису се поклапали, па су се исказали нескривени сукоби и интереси, а усвојена решења при подели територије Југославије заоштрила су противречности, што је утицало на њихову неодрживост, односно краткотрајност.

Неспоразуми међу савезницима

Поделом југословенске територије значајно је „оштећен“ немачки привредни интерес. Јер, Трећи рајх је економске интересе стављао у први план, због чега је и пре мартовских догађаја 1941. Хитлер настојао да Југославију придобије политичким и дипломатским путем. Но, ни италијанске претензије и захтеви нису, према мишљењу фашистичке владе у Италији, у потпуности задовољени. Новонастале околности и веома сложене односе знатно су компликовали сепаратистички прохтеви унутрашњих снага у разбијеној Југославији, али и реваншистичко-ревизионистичке жеље Мађарске, Бугарске и Албаније. Због свега тога, Немачка је предузела, пре агресије на СССР, мноштво мера. Наиме, Трећи рајх је желео да осигура стечене позиције у области привреде и

⁴⁸ Субјугација је негација правила о праву сваке државе на самоопредељење и правила да се не сме прибегавати рату. Отуда садашње међународно право не признаје више субјугацију као дозвољен основ за стицање територија, иако је субјугација дуго била један од начина за стицање територије. Развитком међународног права субјугација је стављена изван закона (В. Дедијер, исто, стр. 173); упоредити са тумачењима „насилно правног стицања поседнуте територије заснованог на схватању декларације...“, *Историја Југославије 1918–1978*, стр. 198). О међународноправном статусу Југославије приликом њеног слома и поделе њене територије видети *Југославија и уједињени народи*, „Народна књига“, Београд, 1985, стр. 13–14.

да тако повећа обим извоза дефицитарних сировина, пре свега из Србије, за немачку ратну индустрију.

Бечким преговорима су јасно разграничени само поједини сектори. На основу њих, Италија је могла да спроведе анексију дела словеначких територија и да запоседне целу Црну Гору. Истовремено, Косово и Метохија су готово у целини припојени Албанији. Међутим, разграничењем у западној Македонији нису биле задовољне ни Бугарска ни Италија, па га нису ни сматрале завршеним. На другој страни, стварањем „НДХ“ под патронатом и уз помоћ Немачке, осујећен је план Италије да анектира целу далматинску обалу и њено дубоко залеђе. Истовремено, договорено је да би тај проблем требало решити опет на немачку сугестију, „директним преговорима“ или, што би Италији више одговарало, успостављањем персоналне и царинске уније.⁴⁹ Захтеве италијанске владе да се утврди граница на источној обали Јадрана и подели територија између Италије и „НДХ“ немачки генерал у Загребу Глајзе фон Хорстенау сматрао је сталном опасношћу по целокупни „нови поредак“ и да је такво понашање „наставак бесмислене политике“ коју води Италија.⁵⁰ Све је то унутар савезничког блока сила Осовине било извор нестабилности, па је готово увек, морала да се ангажује Немачка као „незаинтересована страна“, иако је она у свему томе била одлучујући чинилац. Економским захтевима које је ослањала на неприкосновени политички и војни утицај Немачка је подизала зид којим се од других штитио „немачки нови привредни поредак“.⁵¹

У току припреме Бечке конференције о подели освојених територија на Балкану немачка Врховна команда је још 18. априла 1941. указала немачкој влади на посебне интересе Рајха на територији Југославије. Подстакнута тиме, Немачка је настојала да за себе обезбеди привредне повластице и извоз у Југославији и у Грчкој. На Бечкој конференцији представници Рајха су били веома упорни у заступању својих привредних интереса. Пошто је главни арбитар у свим спорним питањима био Хитлер, сви немачки економски захтеви испуњавани су помоћу војне силе, укључивањем привредних објеката у немачку окупациону зону или, ако су којим случајем припали Италији, односно њеним другим савезницима, остваривањем посебних права на експлоатацију привредних потенцијала са богатих подручја. Тако су, на пример, размештајем својих оружаних снага остварили потпуну доминацију и контролу пловидбе Дунавом све до излаза из Ђердапа.

Да би немачки интереси били трајно обезбеђени, а експлоатација осигурана, посебно на територијама које су биле препуштене сателитским, односно квислиншким режимима, немачки дипломата Карл Клодиус испословао је неспорне гаранције непосредним контактима са

⁴⁹ *Тајни архиви грофа Ђана* (1936–1942) Загреб 1951, стр. 440, 459–462, и Душан Лукач, *Трећи рајх и земље Југоисточне Европе*, Београд, 1987, књ. III, стр. 20, 21.

⁵⁰ Gert Fricke, *Kroatien 1941–1944*, Verlag Rombach, Freiburg, 1972, стр. 34–35.

⁵¹ Милан Д. Ристовић, *Немачки нови поредак и југоисточна Европа 1939/41–1944/45*, ВИНЦ, Београд, 1991, стр. 313.

представницима власти у Будимпешти, Софији и Загребу. На саветовању трговинско-политичког одељења, 6. маја 1941, известио је да су са свим земљама које је почетком маја посетио постигнути за Немачку задовољавајући аранжмани.⁵² Рекао је да су Мађари, на пример, „обещали да ће повећати извоз сировина са подручја Бачке и Барање“ да су се обавезали на заједничка истраживања нафте, а власти Борисове Бугарске гарантовале су експлоатацију македонских рудника хрома, рудника антимона у Бујановцу, молибдена у Црној Трави, олова и цинка у Злетову, као и право на истраживање нафте у Македонији.⁵³ Из окупираних Србије организован је најшири систем експлоатације сировина и других природних богатстава а немачке окупационе власти су плениле имовину, демонтирале фабрике и одвозиле комплетна војна предузећа у Немачку. Истовремено, над фабрикама које су у окупираној Србији наставиле с радом остварена је целодневна контрола производње, а под контролу су стављене и банке и њихови фондови. Одређивана је цена појединачним производима, а плаћано је немачким окупационим новцем. У окупираној Србији немачке власти су заплениле јеврејску имовину, натурале су исплату ратне штете, која је износила милијарду динара, и одређивале месечне квоте за издржавање немачке окупације (6.500.00 RM). Немачка је са својим савезницима у мају и јуну направила бројне споразуме и разне аранжмане којима је, иако се представљала као „политички незаинтересована“, остваривала војне и привредне интересе и циљеве.

Немачка доминација и њени себични интереси, које је артикулисала све време при подели окупираних територија Југославије, сликовито су приказани у обавештењу команде 12. армије, од 18. априла 1941, бугарском генералштабу. У том документу пише да је Хитлер одлучио да бугарске трупе могу окупирати Македонију и да је прецизирао начин снабдевања, однос према ратном плену, и посебно, према заробљеницима: „Ратни плен војног значаја (нпр. заробљеници, оружје, коњи, запрежни прибор итд.) и плен привредног значаја (нпр. залихе, саобраћајна средства, погонско гориво итд.) који буде затечен на заузетим подручјима, припада, без изузетка, немачким оружаним снагама. Бугарске јединице биће обавезне да, приликом прикупљања и чувања овог плена пруже помоћ немачким командама када то ове затраже“.⁵⁴ То потврђује да је Немачка успела вештим обманама, дипломатским замкама и пре свега, захваљујући огромној војној снази да осигура доминантни утицај не само на подручјима која је она окупирала него и на територијама које су запоселе њене савезнице.⁵⁵

⁵² ADAP, D. XII/2, Nr. 393, с. 519 и Griff nach Sudosteneuropa, Hrsg, Wolfgang Schumann, DVW Berlin, nr. 36, стр. 125–126.

⁵³ ADAP, D-XII/2, nr. 393, с. 519; Klaus Olschhausen, *Zwischen Spiel auf dem Balkan*, Die deutsche Politik gegenber Jugoslawien und Griecheland von Marz bis juli 1941, DVA, Stuttgart, 1973.

⁵⁴ АВИИ, На, к. 5, ф. 15, док. 8; и *Зборник НОР-а*, том XII/1, док. 5, стр. 21.

⁵⁵ Holm Sundhussen, *Wirtschaftsgeschichte Kroatiens im nationalsozialistischen Grossraum 1941–1945*, Das Schreiten einer Ausbeutungsstrategie, DVA, Stuttgart, 1983, стр. 50–60, 107–108 и 119–190.

Све прокламације немачке владе које су се односиле на Југославију имале су привремени карактер. Та чињеница указује на парадокс између прокламованих немачких интереса у Југославији и онога што је она остварила вештом дипломатијом. Но, без обзира на то да ли су се сва та документа звала директиве, извештаји, одредбе, упутства, смернице и слично, она, с једне стране, потврђују постојање плана о уништењу Краљевине Југославије, односно њену „негацију“ као версајске, вештачке творевине. С друге стране, они су фактички били у потпуној супротности с међународно признатим и усвојеним документима. Наравно, таквим односом ситуација је доведена до апсурда. Настале су потпуне супротности између постојећег и међународноправно признатог и онога што је немачка влада пројектовала и агресивном политиком остварила. Осим тога, нацистичка Немачка је утицала на своје савезнике да према Југославији воде политику реваншизма и ревизије корпуса Версајских мировних уговора. Истовремено, у Југославији је обезбедила безрезервну подршку немачке националне мањине, сецесионистичких снага и других истомишљеника. Наравно, таква безобзирна дипломатија и укупна политика нацистичке Немачке кулминирала је априлском агресијом на Краљевину Југославију и супротстављањем српског и црногорског народа. Све што се дешавало у току самог рата (стварање „НДХ“, потпуно разбијање југословенске државне територије, одвођење у заробљеничке логоре више од 300.000 војника претежно српске националности, масовни злочини и геноцид над Србима, Јеврејима и Ромима) само је реализација планова које су осмислили идеолози нацистичке Немачке.

На неслогу између фашистичке Италије и нацистичке Немачке због супротстављених интереса указује, на пример, податак да је немачки посланик у Загребу јавио телефоном министру спољних послова Немачке Рибентропу да „Италијани дају подршку Србима за стварање велике Србије“ а у његовом другом документу пише да су усташе и хрватски народ спремни да „безобзирно раде за Немачку“.⁵⁶ Готово исти став када се радило о разбијању Југославије записан је у депеши отправника немачког посланства Фајнеа, у којој наглашава да словеначки политичари нуде сарадњу и траже отцепљење „јер је Словенцима Немачка ближа него ли југословенска држава“.⁵⁷ Међутим, није се осионо и самоуверено понашала само Немачка него и новоформиране, квазине независне државе, које су громогласно претиле чланицама антихитлеровске коалиције. На пример, влада „НДХ“ одлучила је 14. децембра 1941. да објави рат „против Сједињених Америчких Држава и Енглеске“. „Свечаном и знаменитом чину“ у историји Хрвата присуствовали су представник Трећег рајха, фашистичке Италије, Борисове Бугарске, Хортијеве Мађарске, Франкове Шпаније, Словачке и Антоне-скуове Румуније. Том одлуком владе „НДХ“ *de facto* „млада чланица еуропске заједнице“ проглашава ратно стање са САД и Енглеском, а

⁵⁶ АВИИ, На, к. 2, ф. 1, д. 20; АВИИ, На, К. 1а, ф. 14а, ф. 34 до 24. 4. 1942. г.

⁵⁷ Фердо Чулиновић, *Окупаторска подела Југославије*, ВИЗ, 1977, стр. 137-8.

„хрватски народ узима на се сваку дужност и сваку жртву која из тога произилази, увјерен да ће му то по побједоносном свршетку овога рата бити од највеће пробити“.⁵⁸

Но, без обзира на сву помпезност тај чин много казује о карактеру нацифашистичке политике власти у „НДХ“ као и о понизности и великој захвалности Немачкој што јој је обезбедила независност и тесну везу с Рајхом. Наиме, Немачкој је ратним поклицима узвратила захвалност, уз „преузимање“ права и државних обавеза која фактички није имала, јер је проглашење независних држава од стране окупатора по међународном ратном праву било и јесте забрањено.⁵⁹ У таквом историјском хаосу, „конфузији историјске свести“, контроверзност политике која је признала непостојеће државе а уједно прогласила непостојећом саму Југославију, постаје потпуна.⁶⁰ У свему томе, експанзионизам нацистичке Немачке условио је да је она увек имала доминантну улогу. О таквом карактеру Немачке и њеној улози у историји човечанства писали су, поред многих других, и припадници немачке нације, на пример Томас Ман; „Немачка у себи увек носи карактер одвајања и цепања од заједнице и од универзалног“, или: „Немачка је одувек цепања јединство Европе“.⁶¹

Континуитет таквих немачких настојања и немачког нихилистичког става у односу на друге исказан је у самом рату и за време окупације југословенске територије.⁶² Бројни примери о злочинима при успостављању и спровођењу окупационих система власти на територији Краљевине Југославије потврђују да је Немачка рат користила као начин да обезбеди своје интересе, којима се једино руководила. Тако су се, на пример, владе Немачке, Италије, Бугарске, Хрватске и Мађарске споразумеле и о „имовинско-правном раздвајању бивше југословенске државе“. „Државе стицатељке“ према наведеном споразуму биле су: „Немачки Рајх, Италија (укључив Албанију и Ц. Гору), Мађарска, Бугарска, Хрватска и Србија, коју заступа немачка влада“, (подвукао В.Г.).⁶³ Давање статуса „државе стицатељке“ чак и окупираној Србији, с тим да је Немачка „заступа“, била је беспримерна политичка и државна дволичност и контроверзност.

Немачка је у другој половини 19. века југоисток Европе, Балкан, и посебно, територије српског народа означила као свој најзначајнији

⁵⁸ *Злочини*, зборник, стр. 908, д. 360.

⁵⁹ Гапро Перазић, *Међународно ратно право*, „Култура“, Београд, 1966, стр. 199–219.

⁶⁰ Агнеш Хелер, у књизи „Теорија историје“, чије ставове често интерпретирају неки југословенски историчари.

⁶¹ Богдан Радица, *Агонија Европе*, фељтон у „Политици“ од 11. јануара 1995. године.

⁶² Упореди у вези с тим и Нојбахеров план и акције за стварање великосрпске федерације 1943–1944 (Јован Марјановић, *Нојбахеров план и акције за стварање великосрпске федерације 1943–1944*, реферат са научног скупа „Трећи Рајх и Југославија 1933–1945“, Београд, октобар 1973).

⁶³ Архив докумената државне комисије, Инв. бр. 11808, „Службене новине“ бр. 83, Београд, петак, 22. октобар 1943. године, година XXV.

правац ширења „животног простора“. Тада су је, посебно на Берлинском конгресу, у договореној подели интересних сфера на наведеним просторима подржавале Русија, Француска и Велика Британија, да би почетком 20. века баш те три земље, заједно са Србијом, водиле против ње четворогодишњи рат, који је по бруталности немачког и аустријског војника надмашио све дотадашње ратове.

Двадесет година после Првог светског рата Немачка је поново кренула „у јуриш на Србе“, а хтела је, наводно, „јаку и стабилну Југославију“. Она је у том новом рату разбила територију Краљевине Југославије, поразила њену војску, а затим „великодушно и по њеној правној теорији“ извршила акт конкретне дебелиације и формирала једну фантомску државу – „Независну Државу Хрватску“. Уз њено непосредно учешће, посебно у „НДХ“, извршен је у току рата у Југославији (1941–1945) масован злочин и злочин геноцида. Само на територији „НДХ“ усташке власти су у логору Јасеновац и другим бројним стратиштима убиле више од милион Срба, Јевреја и Цигана.